

9. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ : Либідь, 1999. 448 с
10. Павло Богацький – Михайлу Яцкову [лист]. Слово і Час. 2018. №8. С. 68–69.
11. Франко І. Гайота : новели. Зібрання творів: у 50 т. Київ : Наукова думка, 1982. Т. 27. С. 123.
12. Черкасенко С. Недоречна сором'язливість. Матеріали до електронної хрестоматії з історії української журналістики ХХ ст. / уклад. А. Волобуєва; наук. ред. Н.Сидоренко Київ : б.в., 2012. С. 755–766.
13. Шумило Н. Микола Євшан (1889–1919). Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. Київ : Основи, 1998. С. 3–11.
14. Яковенко С. Романтики, естети, ніцшеанці : Українська та польська літературна критика раннього модернізму. Київ : Критика, 2006. 296 с.
15. Яновська Г. Фреймова репрезентація іронії в пресі (на матеріалах української, російської, польської та англomовної преси) [текст] : дис. канд. філол. наук: 10.02.15. Харків, 2006. 213 с.

Мацько Віталій Петрович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови і літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ПОЛЯРУШ
Ніна

МИКОЛА ЄВШАН В ОЦІНЦІ
ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНОЇ ДУМКИ
XX – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

*Перший і останній обов'язок
критика є уміти читати*
Микола Євшан

Анотація

У статті зроблено аналіз літературно-критичних праць, присвячених життю та творчості Миколи Євшана. Зазначено, що літературно-критична діяльність була його покликанням, справою усього життя.

Ключові слова: літературний, аналіз, критик, доробок, дослідження, естетика.

Summary

Mykola Yevshan literary-critical works devoted to his life and work are analyzed in the article. It is stated that literary-critical activity was his calling and matter of the whole life .

Key words: literary, analysis, critic, achievements, research, aesthetics.

Миколі Євшану (справжнє прізвище Федюшка) українському літературному критику, літературознавцю, перекладачу, основоположнику власного напрямку у критиці, заснованому на філософії Ф. Ніцше та Н. Фіхте, ретельному досліднику творчості Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Михайла Коцюбинського, Василя Стефаника, Агатангела Кримського належить чільне місце в пантеоні діячів українського духовного відродження. За порівняно невеликий період творчої діяльності йому вдалося написати й опублікувати понад 170 літературно-критичних та публіцистичних праць, перекласти українською цілий ряд важливих філософських та літературознавчих розвідок німецьких, польських, чеських, італійських авторів. Починаючи з 1909 року і до початку Першої світової війни, у період формування основних естетичних засад, жодне явище тогочасного літературного процесу не проходило повз увагу Миколи Євшана. Атмосфера літературного життя, його здобутків, перемог і втрат знайшла нетрадиційне і прискіпливе прочитання у творчості Миколи Євшана. Уважний аналіз літературно-критичної спадщини дає підстави визначити його центральною постаттю серед тогочасних критиків, серед тих, хто вважав критику своїм покликанням, своїм літературним і життєвим шляхом.

Мета статті – дати загальну характеристику євшанознавчим студіям, визначити їх роль та значення в літературному процесі доби.

Життєва доля Миколи Євшана була нелегкою. Довгий час, понад сімдесят років, його твори були вилучені з літературного процесу. Знайомство з Миколою Євшаном та його працями відновилося лише із здобуттям Україною довгоочікуваної незалежності.

Навчання майбутнього літературного критика у Львівському та Віденському університетах, знання світової літератури та філософії спонукало його свідомо обрати критику своєю єдиною професією та чітко визначити обов'язки критика: «...Першим і останнім обов'язком критика єсть: уміти читати. Розвинути всю свою інтелігенцію, всі свої здібності в першій мірі на те, щоб до кінця розуміти чужу душу, бачити не тільки те, що написано й видруковано, але й те, що поза ним тільки починається те все невисказане, що

домагалося тільки у творах, свого втілення в образи і пробивається поміж стрічками, чути весь час укриту, потенційну силу твору, його патос, готових формул у правдивому творі мистецтва не має і не може бути, він не живе, кожної хвилі вмирає і родиться, змінює свій тон; він не існує готовий вже, а повстає. І хто свого не знає і не відчуває... – той хіба може бути компетентним говорити про твори мистецтва» [4, с. 555].

На думку Н. Шумило, це мистецьке кредо М. Євшана – «єдність етики з естетикою як проведення романтичної традиції єдності сакрального та художнього» [4, с. 3]. А, отже, увесь його дослідницький доробок можна назвати «витонченим критерієм оцінки художнього твору, сформованого європейською філософською думкою» [4, с. 4].

Потреба в осмисленні концептуального літературно-критичного дискурсу М. Євшана, його ґрунтовного аналізу сьогодні є очевидним.

Наукове осмислення творчості М. Євшана розпочалося з помітним запізненням і виглядає на сьогодні доволі скромним. У тогочасних періодичних виданнях «Життя і мистецтво», «Нова думка», «Нова зоря», «Книгар» після смерті критика з'явилися невеликі статті здебільшого біографічного характеру: Д. Дорошенка «Невіджалувана втрата» (на передчасну могилу незабутнього товариша М. Євшана), М. Могилянського «М. Євшан (Федюшка)», Ю. Калинецького «Спомини про Миколу Євшана» та ін. Це були в основному некрологи. Серед перших дослідників літературно-критичної спадщини М. Євшана – Л. Білецький, який назве його праці «наступним етапом української критики» [2, с. 13–15].

Л. Білецький зверне увагу на індивідуалізм М. Євшана, на його вміння віднайти у творчості того чи іншого письменника гармонійність художніх образів, високий артистизм, неможливість відірваності творчості від національного життя.

У 1929 році побратими по перу М. Євшана, відомий поет Олесь Бабій у Львові видає працю, яка і сьогодні є чи не найповнішою студією, присвяченою життю та творчості митця. Для О. Бабія М. Євшан – «натура наскрізь лицарська,

він любив боротьбу, боротьбу, явну, одверту і сам викликав ворога на турнір, бо не в силі був жити в тишині, спокою... Євшан жив бурею, тужив за нею і буря та була його стихія, і загинув він у добу бурхливу і тривожну, яку так сильно любив» [1, с. 12]. Помітним у цій праці є намагання її автора визначити сутність літературознавчої концепції М. Євшана, з'ясувати ті естетичні принципи, критерії, якими послуговувався критик, при оцінці різних літературних явищ. О. Бабій відводить М. Євшану у літературно-критичному процесі початку ХХ століття окреме місце: «Микола Євшан був настільки самостійною індивідуальністю, що в конфлікті цих двох таборів займав, можна сказати, окреме індивідуальне становище» [1, с. 17]. Цілком вмотивовано дослідник ділить творчість критика на відповідні періоди, знаходить щось визначальне для кожного з них. Слушною тут є заувага про світоглядні особливості М. Євшана, його надмірне захоплення постаттю Ніцше, не зовсім погоджується критик з оцінкою творчості Лесі Українки, Ольги Кобилянської.

Перша теоретична праця «Естетика Миколи Євшана», зорієнтована на естетичну програму М. Євшана, з'явилася у 1984 році. Її авторка – канадська дослідниця Г. Мухіна. Літературознавиця аргументовано доводить, що М. Євшан не проголошував гасла «мистецтво для мистецтва», оскільки мистецтво для нього – «це святість і божественність, доцільно спрямовані на вдосконалення людства та утвердження його високих ідеалів» [7, с. 24–33]. Заслуговує уваги думка дослідниці щодо парадоксальності і нечіткості естетичної програми М. Євшана: «експонентом модернізму в розумінні західноєвропейської він ніколи не був, гасла «мистецтва заради мистецтва» ніколи не проповідував, зневажливо висловлювався про тих, хто заперечував її ідейність, виховне значення. У центрі своєї програми ставив цілісний чуттєво-конкретний образ зверхдосконалої людини як ідеалу» [7, с. 33].

Поверненню світлого імені відомого українського критика, літературознавця, перекладача, будителя почуття національної гідності й любові до України у перші роки незалежності України слугувала розвідка Дмитра Юсипа «Микола Євшан. Нарис життя і творчості у 1994 році». Автор названої

праці щиро зізнається: «Я писав не біографічно, а творчий портрет М. Євшана, контурами якого було б саме, життя і літературна праця письменника у сукупності її складних начал» [10, с. 6].

Оцінюючи цю працю, сучасний дослідник зазначає: «З'ясовуючи становлення таланту критика, вагому роль Юсип відводить не лише західному культурному світові, а й надбанням української літературно-мистецької думки: І. Франка, М. Грушевського, Лесі Українки, П. Куліша. Дослідження містить цікаві біографічні факти, але, на жаль, воно не розкриває сповна літературознавчої концепції» [9, с. 321–322].

Спробою синтетично осмислити літературний доробок М. Євшана стала праця М. Гнатюка «Критик, що поміняв перо на зброю» (1995 р.). Автор праці переконаний, що «остаточна оцінка творчості критика і літературознавця ще попереду серед питань, до яких звертається автор рецензованої праці, на чільному місці – ставлення М. Євшана до історичної спадщини, яку він розглядав у форматі культурно-історичної школи. Вартує уваги і думка М. Гнатюка про вплив психологічної школи Д. Овсянико-Куликовського, О. Потебні на естетичні підходи М. Євшана. Питання формування світогляду М. Євшана, де національний фактор є визначальним, М. Гнатюк торкається статті «Від естетики до політики» (1995).

У 90-ті роки ХХ століття у Львові з'являється ряд цікавих євшанознавчих праць: Н. Голубінки «Микола Євшан – літературний критик та публіцист» [3, с. 265–271], М. Ільницького «Творчість – це свобода духу. Микола Євшан – літературний критик» [6, с. 152–160], М. Ільницького «Лицар критичних турнірів. Микола Євшан (Федюшка)» [5, с. 11–12]. Вчений переконливо доводить, що М. Євшанові були світоглядно близькими І. Тен, М. Гійо насамперед тим, «що в них соціальне проектувало в психологічну сферу, суспільне транслювалося в естетичне, а реальне переростало в метафізичне. Саме це викликало в М. Євшана несприйняття школи Добролюбова, який звів літературу до публіцистики, чим заперечив її іманентний, самоціннісний характер, як вияв творчого духу митця» [6, с. 155]. Вартує уваги і думка М. Ільницького про те, що

М. Євшан наполягав на методичному оновленні критики у зв'язку зі зміною людини, суспільства.

Особливим у євшанознавстві є 1998 рік: відома дослідниця Наталя Шумило у Києві видає літературознавчі праці М. Євшана з ґрунтовною передмовою: «Микола Євшан (1889–1919)». Визначивши мистецьке кредо критика, дослідниця акцентує на його творчій індивідуальності і неповторності, значущості.

На важливих моментах М. Євшана-критика, представника українського модернізму акцентує С. Павличко у книзі «Дискурс українського модернізму в українській літературі» (1999 р.). Тут М. Євшану присвячено великий підрозділ: «Модернізм як ніцшеанство: дискурс Миколи Євшана та «Української хати». Йдеться про Євшанове ніцшеанство, його концепцію творчості, про письменницький канон, його інтерес до психології, до жіночого питання та ін. Ретельний аналіз літературно-критичних праць М. Євшана дає підстави дослідниці стверджувати, що він «був модерністом у зовсім відмінному від «Молодої Музи» сенсі. Його критичний модерний дискурс визначали широке філософське розуміння сучасності й епохи, нігілізм, переоцінка канонів, антинародництво, індивідуалізм, елітаризм, психологізм, фемінізм. Усе це – змішане на ніцшеанстві і ним наснажене» [8, с. 350].

Сучасний дослідник творчості М. Євшана І. Розлуцький акцентує увагу на проблемах модерності і націоналізму в діяхронній площині і в розвитку євшанознавства визначає два етапи: до незалежності України і роки України «самостійної» держави.

Без сумніву, цілий ряд важливих питань літературно-критичної діяльності М. Євшана потребують більш ґрунтовного та концептуального вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабій О. Микола Євшан (Федюшка) : Життя і творчість. Львів, 1929. 68 с.
2. Білецький Л. Євшан як критик. Нова думка. 1920. Ч. 3. С. 13–15

3. Голубінка Н. Микола Євшан – літературний критик та публіцист. Українська періодика: історія і сучасність : доповіді та повідомлення 5 Всеукраїнської науково-теоретичної конференції. 27-28 листопада. 1998. С. 265–271.
4. Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика / Упорядкування, передмова та примітки Н. Шумило. Київ : Основи, 1998. 657 с.
5. Ільницький М. Лицар критичних турнірів. Микола Євшан (Федюшка). Слово і час. 1995. № 7. С. 11–12.
6. Ільницький М. Творчість – це свобода духу. Микола Євшан – літературний критик. Дзвін. 1993-1994. № 2/3. С. 152–160.
7. Мухіна Г. Естетика Миколи Євшана. Сучасність. 1984. С. 24–33.
8. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ : Либідь, 1999. 446 с.
9. Розлуцький І. Творчість Миколи Євшана : рецепція в контексті українського літературознавства ХХ століття : зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2012. Вип. 1. С. 321–322.
10. Юсип Д. Микола Євшан. Вінниця : Південний Буг, 1994. 60 с.

Поляруш Ніна Степанівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

**РОМАНЮК
Іван**

**МИКОЛА ЄВШАН –
ОДИН ІЗ БОРЦІВ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ**

Анотація

У статті окреслено життєпис Миколи Йосиповича Федюшка (Євшана) в українському національному русі початку ХХ століття. Окреслено формування світогляду, факторів, що сприяли його державницькій позиції. Особливу увагу звернено на діяльність Миколи Євшана в національно-визвольному відродженні у 1918-1919 роках.

Ключові слова: національно-визвольне відродження, Західно-Українська Народна Республіка, Українська Галицька Армія, організація «Молода Громада», Велика Україна.

Summary

Mykola Yosypovych Fediushko (Yevshan) biography regarding the Ukrainian national movement of the early twentieth century is described in the article. The formation of the outlook,